

ДИБА ЮРІЙ

доктор архітектури, професор, заступник директора Інституту архітектури та дизайну Національного університету «Львівська політехніка» з науково-педагогічної роботи (Львів, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7783-2284>

DYBA YURIJ

a Doctor of Architecture, a professor, a deputy director in scientific and educational work at the Institute of Architecture and Design of *Lviv Polytechnic National University* (Lviv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7783-2284>

Бібліографічний опис:

Дибя, Ю. (2023) [Рецензія] Забашта Р. Культ і образ Онуфрія Великого в духовному просторі Руси-України: розвинуте Середньовіччя – кінець Нового часу. Київ : РОДОВІД, 2021. 463, [1] с. : іл. *Народна творчість та етнологія*, 2 (398), 117–118.

Dyba, Yu. (2023) [Review] Zabashta R. *Cult and Image of Onuphrius the Great in the Spiritual Space of Rus-Ukraine: Advanced Middle Ages – the Late Modern History*. Kyiv: RODOVID, 2021, 463, [1] pp.: ill. *Folk Art and Ethnology*, 2 (398), 117–118.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Монографічне дослідження Ростислава Забашти присвячене знаковому явищу культури Руси-України – релігійно-духовній та образотворчій практиці, пов'язаній з постаттю популярного серед вірян періоду розвинутого Середньовіччя – кінця Нового часу ранньохристиянського святого пустельника-аскета Онуфрія Великого. Уже самим вибором теми автор демонструє свою обізнаність з актуальною проблематикою духовного життя означеного етапу вітчизняної історії. Ще більшою мірою це засвідчує обсяг залученої до роботи джерельної бази та характер висвітлення порушених питань. Рецензована праця – з розряду тих, що поєднують у собі кропіткі джерелознавчі студії з поглибленим аналізом причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними історико-культурними явищами. У кількох підрозділах книги, насамперед у таких, як «Стінопис бабинця Святоюріївської церкви Дрогобича і вітчизняний культ фіваїдського пустельника-аскета: період розвинутого Середньовіччя – раннього Нового часу» (с. 19–107), «Стінописна подoba фіваїдського пустельника в Софії Київській і питання становлення та еволюції іконографії святого в східнохристиянській мистецькій традиції: етапи раннього й розвинутого Середньовіччя» (с. 181–217), «Житійний жанр в іконографії пустельника: місцева специфіка в контексті загальних тенденцій історичного розвитку» (с. 219–277) та «До джерел східнохристиянської іконографії святого в подобі укладлого читця / молільника / причащальника» (с. 279–305), науковець вдається до панорамних оглядів та узагальнень відомостей про шанування і специфіку художнього втілення образу святого, відштовхуючись від характеристичних рис цілком конкретних пам'яток чи їх груп. І робить він це на широкому тлі численної фактографії контекстуального плану. Завдяки такому викладу теми з'ясовується ряд суттєвих питань історії формування та розвитку духовного ландшафту Руси-України, починаючи від XI і завершуючи XVIII ст. Водночас підрозділи «З історії шанування святого в Чернігові та Любечі» (с. 109–1457), «Касперівський горельєф і придорожні каплиці та “фігури” з образом святого пустельника»

(с. 357–381), «Наскельне антропоморфне зображення поблизу села Устечко Тернопільської області» (с. 383–393) є розвідками, у яких вирішуються більш локальні питання, а саме: зародження й поширення культу названого святого в межах певного регіону, походження двох наскельних зображень як окремих скульптурних зразків специфічної форми втілення подоби пустельника.

Кожен з підрозділів книги є фактично самодостатнім завершеним дослідженням того чи того конкретного історико-мистецького, і ширше – історико-культурного, питання. Утім, з огляду на єдиного головного персонажа – Онуфрія Великого – і присутність однієї наскрізної теми роботи (специфіка пошанування святого анахорета на вітчизняних теренах), наукова праця Ростислава Забашти сприймається цілісною роботою. Такому враженню сприяє також та обставина, що до неї залучено чи не переважну більшість найвиразніших вітчизняних зразків культового образотворення, які присвячені названому святому й відомі на сьогодні науці. Серед них чимало таких, що зберігаються в музейних фондах, розпорошені в стародруках, містяться в малодоступних приватних збірках, і через це донині лишаються майже не відомими для ширшого кола зацікавлених осіб, зокрема мистецтвознавців. Додатково слід зазначити, що, oprіч пам'яток візуального мистецтва, науковець оперує великою кількістю відповідних літературних пам'яток окресленого часу. Це виразно урізноманітнює форму й значно поглиблює змістовий план роботи.

Отже, автор укотре демонструє свою схильність до вдумливого ідейно-формального аналізу художніх явищ. Важливо zarazом вказати на те, що запропоновані в процесі студіювань характеристики й визначення є зазвичай переконливими, такими, що не викликають заперечень і дискусій.

Щодо недоліків роботи, то єдиний суттєвий з них полягає, на нашу думку, у відсутності поміж текстів про наскельні зображення святого Онуфрія Великого окремої розвідки, присвяченої найдавнішому і найрозвинутішому за сюжетом та ідейно-символічним наповненням наскельному зображенню: монументальному рельєфові із с. Буша Вінницької області. Хоча цей твір неодноразово згадано в тексті монографії (с. 71, 285, 368, 385) та представлено кількома світлинами (дві з яких – великоформатні) (с. 65, 162, 163, 284, 285, 369). Без означеної розвідки тема такого самобутнього явища національної культури, як наскельні скульптурні подоби пустельника не може вважатися до кінця розкритою в рецензованій монографії. Утім, причина такої «прогалини» криється, як нам відомо, у факті існування окремого розлогого монографічного дослідження автора про названу пам'ятку (нині готується до друку).

До відносних недоліків роботи можна віднести деяку перенасиченість її конкретним фактажем, надмірність реєстрацій мистецьких пам'яток та їхніх творців (переважно зарубіжних). Це почасти позбавляє рецензований текст легкості сприйняття та вимагає наполегливості та значної концентрації уваги для його осягнення. Слід визнати, що для невмотивованого читача ознайомлення із цією науковою працею заведве чи буде легким заняттям. Щоправда, в анотації автор сам чітко окреслює коло фахівців гуманітарного профілю, якому він насамперед адресує свої розшуки.

Назагал праця Ростислава Забашти, що висвітлює принципово важливий і не менш цікавий сегмент національного культурного спадку з високим ступенем інформативності, аналітичності та узагальненості (синтези), безсумнівно, заслуговує на увагу вдумливих читачів. Особливо корисною, гадається, вона буде для істориків мистецтва і музейних працівників, а також тих дослідників, які предметно займаються вивченням складних процесів духовного поступу вітчизняного громадянства упродовж раннього Середньовіччя – кінця Нового часу.

Надійшла / Received 26.05.2023

Рекомендована до друку / Recommended for publishing 13.06.2023